

UNA LECTURA COMARCAL DEL MAPA D'ARXIPRESTATS

Jesús Burgueño

En agraïment i reconeixença vers en Pere Català i Roca, entusiasta baluard de la cultura catalana. Per les seves aportacions geogràfiques i en particular per haver col·laborat al manteniment de la Societat Catalana de Geografia durant la repressió franquista, de la mà del mestre Josep Iglésies.

L'arxiprestat és una demarcació territorial eclesiàstica integrada per diferents parròquies. Cada bisbat ha anat canviant la seva demarcació arxiprestal al llarg de la història, de manera força autònoma. Simplificant, podem distingir tres mapes principals: el medieval i modern, el contemporani i l'actual. Sobre l'organització territorial medieval i d'antic règim en deganats, oficialats o ardiaconats vegeu el mapes de Sabaté (1997: 460) i Burgueño (2003). La vella estructura territorial no es modifica en profunditat fins al Concordat de 1851, ran del qual el Govern va encarregar als bisbes el nomenament de vicaris (anomenats *arxiprests*), si més no en tots els caps de partit judicial. La demarcació liberal apareix representada en els mapes diocesans de la *Geografia de Catalunya* dirigida per Carreras Candi a principis del segle xx. En general, la planta d'arxiprestats romandrà estable durant molts anys. És a partir dels anys seixanta quan les modificacions sovintegen. Les primeres modificacions anaven en el sentit d'augmentar el nombre de demarcacions, en tant que les darreres reformes tendeixen a reduir-ne el nombre (un mapa aproximat de la situació vers 1980 en Casassas-Clusa [1981: 29]). La divisió vigent actualment consta de 123 arxiprestats: 11 a Tarragona, 46 a Barcelona (17 dels quals a la ciutat de Barcelona), 15 a Girona, 8 a Lleida, 9 a Solsona, 8 a Tortosa (i 4 més al sector de la província de Castelló), 16 a Urgell i 10 a Vic.

Atès el superior nombre d'arxiprestats que no pas de comarques, cal esperar que totes les unitats territorials bàsiques de Catalunya amb identitat i història pròpia

siguin respectades. Així succeeix, efectivament, amb relació a les 41 comarques vigents. Els arxiprestats que presenten una correspondència més gran amb les comarques són els de la Vall d'Aran, Pallars Sobirà, (Alta) Ribagorça, Vilanova i la Geltrú (Garraf), Alt Fluvià (Garrotxa), Banyoles (Pla de l'Estany), Solsona-Morunys (Solsonès), Alt Camp, Baix Penedès, Conca de Barberà, Priorat i Gadesa (Terra Alta).

També hi ha parells d'arxiprestats que, plegats, són aproximadament equivalents a comarques: Conca Alta-Flamisell i Conca de Tremp (Pallars Jussà), arxiprestat Major i Oliana-Organyà (Alt Urgell), Cerdanya i Batllia-Baridà (Cerdanya), Montgrí-la Bisbal i Costa Brava Centre (Baix Empordà), Farners-Montseny i Tordera (Selva), Vilafranca i Anoia (Alt Penedès), Reus i Baix Camp (Baix Camp), Flix i Móra-Tivissa (Ribera d'Ebre) i Amposta i Santa Bàrbara (Montsià).

El mateix fet es pot donar combinant 2 o 3 arxiprestats de diferents bisbats: l'Anoia equival als arxiprestats d'Anoia-Segarra (Vic) i Piera-Capellades (Barcelona); el Maresme és la suma de la Cisa, Mataró (Barcelona) i Maresme (Girona); el Pla d'Urgell aplega el Baix Urgell (Urgell) i el Pla d'Urgell (Solsona); el Ripollès resulta de la suma del Ripollès (Vic) i la Vall de Ribes (Urgell); l'Urgell reuneix la Ribera de Sió (Urgell) i Tàrraga (Solsona); la Segarra es divideix en dos arxiprestats del mateix nom, l'un al bisbat d'Urgell i l'altre al de Solsona.

Dos arxiprestats més un tercer de central, més petit i de caire urbà, fan les comarques següents: l'Alt Empordà (Figueres més Cap de Creus-la Salut de Terrades i Golf de Roses-el Manol); Osona (Vic més Ter-Collsabra i Guillerries-Congost, a banda del Lluçanès); el Bages (Manresa més Bages Nord i Bages Sud, a banda del Moianès); el Segrià (els 3 de la ciutat de Lleida més Segrià-Noguera i Baix Segre). Un cas similar, però amb una fragmentació de l'entorn urbà més gran, es troba al Tarragonès (format pels dos arxiprestats que hi ha a la ciutat de Tarragona més Tarragonès Llevant i Tarragonès Ponent) i al Gironès (Girona-Salt, Sarrià-els Àngels, Ter-Llémena i Selva). També tenen tres arxiprestats, sense que cap dels quals sigui estrictament urbà, les comarques del Baix Ebre (Tortosa, Roquetes i Deltebre) i el Berguedà (Berga, Bagà-la Pobla i Gironella-Puig-reig).

Les comarques metropolitanes de Barcelona són un cas a part, atès que presenten un nombre molt superior d'arxiprestats. Al Baix Llobregat n'hi ha 6 (Cornellà, Montserrat, el Prat, Sant Boi, Sant Feliu i Sant Vicenç); al Vallès Occidental n'hi ha 7 (els 3 de Sabadell més Montcada, Sant Cugat-les Planes, Rubí i Terrassa); al Vallès Oriental n'hi ha 5 (Granollers, Mollet, Montbui, Montseny i Puiggraciós); finalment, al Barcelonès n'hi ha 22 (17 a Barcelona, 2 a l'Hospitalet, 2 a Badalona i el de Grameset).

Hi ha molts arxiprestats que contenen parròquies de diverses comarques, però en alguns casos la manca de correspondència amb la divisió comarcal o bé la seva composició híbrida és particularment notable. El cas més extrem és el de l'arxiprestat dit Urgell-Garrigues (arquebisbat de Tarragona), amb parròquies de 4 comarques i sense més justificació que la de respondre molt fidelment al límit de les

províncies de Lleida i Tarragona. També cal destacar el caràcter mixt dels arxiprestats de Montbui (a cavall dels dos Vallès), Ter-Brugent (Garrotxa i Selva), Segrià-Noguera i Baix Urgell-Garrigues (ambdós a Lleida).

Dos arxiprestats més del bisbat de Solsona estan presidits per ciutats, l'adscripció comarcal de les quals ha estat discutida: Cardona (arxiprestat del Cardener) i Navàs; ambdues pertanyen al Bages però l'anomenat *Informe Roca* (2001), elaborat per una comissió d'experts consensuada per tots els partits, suggereix la seva unió, respectivament, al Solsonès i al Berguedà. Diversos detalls del mapa d'arxiprestats concorden amb les propostes de l'esmentat informe; en donem només alguns exemples: s'hi proposa que Tarrés passi a la comarca de la Conca de Barberà, i actualment és l'única localitat lleidatana que pertany a l'arxiprestat de la Conca de Barberà; igualment es defensa la incorporació de Prades al Priorat, fet que ja es produeix en el terreny eclesiàstic; també es propugna la integració d'una sèrie de localitats del sud del Segrià (Maials, Llardecans...) a les Garrigues, tal com ha estat en el camp eclesiàstic des de fa més d'un segle; es creu convenient l'agregació de Caldes de Malavella a la comarca de Girona, i efectivament pertany a l'arxiprestat de la Selva, presidit per Cassà (Gironès); es planteja la unió de Mas de Barberans al Baix Ebre, i certament pertany a l'arxiprestat de Roquetes; es creu positiva la unió de Bellpuig al Pla d'Urgell i efectivament pertany a l'arxiprestat del mateix nom i no pas al de Tàrraga... Simples coincidències o bé evidències d'una realitat social no respectada en la divisió comarcal vigent?

Fotografia de la Passió d'Esparreguera feta per Pere Català i Roca l'any 1957. MUSEU DE VALLS / DONACIÓ DE PERE CATALÀ I ROCA

Atenció especial mereixen els arxiprestats que corresponen a hipotètiques noves comarques reivindicades en l'*Informe Roca* o bé en altres propostes recents (Burgueño, 2003).

– Els arxiprestats de Ribera del Segre i Urgell Mitjà (Urgell), plegats, es corresponen força a la proposta de comarca del Segre Mitjà. Val a dir que qualsevol de les denominacions dels dos arxiprestats podria designar aquesta hipotètica nova comarca. Cal observar que l'arxiprestat de Balaguer és el que es denomina pròpiament Noguera (també un arxiprestat lleidatà porta el nom i té territori comarcal compost de Segrià-Noguera);

– Lluçanès (Vic);

– Moianès (Vic);

– Tordera (Girona) és força semblant a la proposta de la Selva Marítima. Cal remarcar que, paradoxalment, l'únic arxiprestat que porta el nom selvatà és el de Cassà de la Selva, localitat del Gironès;

– Montserrat (Barcelona) coincideix aproximadament amb la proposta de Baix Llobregat Nord o Pla de Montserrat;

– Montseny (Barcelona), el qual inclou la rodalia de Cardedeu-Llinars, es correspon amb una hipotètica nova comarca vallesana amb capital a Sant Celoni;

– Vall de Ribes (Urgell);

– Ribera de Sió (Urgell).

Creiem que, a més, hi ha tres petites comarques no reconegudes oficialment que mereixerien un districte eclesiàstic propi: la Vall de Camprodon, la Baixa Segarra (Santa Coloma de Queralt) i l'Alta Segarra (Calaf). Els antecedents històrics són clars en tots tres casos. A la baixa edat mitjana, els Prats de Rei encapçalava un dels deganats del bisbat de Vic, anomenat de Segarra i Selves, el qual incloïa Igualada i Santa Coloma de Queralt. Al s. xvii trobem que les tres localitats esmentades encapçalaven sengles deganats (Pladevall, 1969). El 1857, Calaf reemplaçà els Prats de Rei com a cap d'arxiprestat, en tant que Santa Coloma veié confirmat el seu rang. Un segle després (Decret de 6 de juny de 1957), amb l'objectiu de fer coincidir els límits diocesans amb els provincials, la part lleidatana de l'arxiprestat de Santa Coloma passà al bisbat de Solsona (avui arxiprestat de Segarra) i la part tarragonina passà a l'arquebisbat de Tarragona (avui arxiprestat de la Conca de Barberà). En l'altre extrem de la Catalunya central, Camprodon esdevingué cap d'arxiprestat el 1928; fins llavors pertanyia a l'arxiprestat d'Olot i antigament formava part de l'ardiaconat de Besalú (demarcació hereva del comtat i una de les quatre en què es dividia la diòcesi de Girona). El 1957 la Vall de Camprodon va ser agregada a la diòcesi de Vic per tal de compensar la pèrdua del sector de Queralt. Amb tot, Camprodon, Calaf (bisbat de Vic) i Santa Coloma de Queralt (arquebisbat de Tarragona) van conservar el rang d'arxiprestats fins al 1984 (a Vic) i 1988 (a Tarragona).

En un moment en què el mapa comarcal comença a ser qüestionat i es poden crear les vegueries que hauran de substituir les quatre províncies, l'Església haurà d'estudiar també la conveniència d'adoptar una organització territorial més pròxima a la realitat viscuda pels ciutadans. La divisió eclesial no ha de ser una rèplica de la civil, però cal millorar la correspondència entre comarques i arxiprestats i, si escau, reconèixer com a arxiprestat qualsevol nova comarca futura.

El mapa eclesiàstic català a Internet

- <http://www.arqbcn.org/orgterr/mkorgani.htm>
- <http://www.bisbatgirona.es>
- <http://www.bisbatlleida.org/cat/inicicat/cat.htm>
- <http://www.bisbatsolsona.org/general/parroquies.htm>
- <http://www.arquebisbattarragona.org/parroqui.htm>
- <http://www.planalfa.es/obtortosa/mapabisb.html>
- <http://www.bisbaturgell.org/INICI/index.htm>
- <http://www.bisbatvic.com>

Referències bibliogràfiques

- BURGUEÑO, J. (2003): *Història de la divisió comarcal*, R. Dalmau, Barcelona.
- CASASSAS, C.; J. CLUSA (1981): *L'organització territorial de Catalunya*, Fund. Jaume Bofill, Barcelona.
- PLADEVALL, A. (1969): "Resum històric del bisbat de Vic", *Bisbat de Vic*, p. 19-34, Montblanc, Granollers.
- SABATÉ, F. (1997): *El territori de la Catalunya medieval*, Fund. S. Vives Casajuana, Barcelona.

Fotografia de Pere Català i Roca en què podem veure Josep Simula "Peppino Sigarreta" i família davant la seva botiga a l'Alguer, l'any 1960. MUSEU DE VALLS / DONACIÓ DE PERE CATALÀ I ROCA